

УДК 355.48(477:(470+571))“20”
DOI 10.69550/3041-1467.6.326246

Віталій БЕНЧУК

доктор філософії (історія та археологія), вчитель історії Комунального ліцею «Маріупольський ліцей м. Києва», вул. Миколи Юнкерова, 55, м. Київ, Україна, індекс 04075 (vitalii.benchuk@oa.edu.ua)

ORCID: 0000-0003-4920-4955

Володимир ТРОФИМОВИЧ

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії ім. проф. М. П. Ковальського, Національний університет «Острозька академія», вул. Семінарська, 2, м. Острог, Україна, індекс 35800; професор кафедри воєнної історії, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів, Україна, індекс 79026 (trofymovych@hotmail.com)

ORCID: 0000-0003-0083-0437

Vitalii BENCHUK

PhD (History and Archeology), history teacher at the Municipal Lyceum “Mariupol Lyceum of Kyiv”, 55 Mykola Yunkerova Str., Kyiv, Ukraine, postal code 04075 (vitalii.benchuk@oa.edu.ua)

Volodymyr TROFYMOVYCH

PhD hab. (History), Professor, Professor of the Prof. M.P. Kovalskyi History Department, National University of Ostroh Academy, 3 Seminarska Str., Ostroh, Ukraine, postal code 35800; Professor of the Department of Military History, Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, 32 Heroyiv Maidanu Str., Lviv, Ukraine, postal code 79026 (trofymovych@hotmail.com)

Бібліографічний опис статті: Бенчук, В., Трофимович, В. (2025). Російсько-українська війна: підсумки 2023 року. *Axis Europae*, 6, 176–196. doi: 10.69550/3041-1467.6.326246

Bibliographic Description of the Article: Benchuk, V., & Trofymovych, V. (2025). Rosiisko-ukrainska viina: pidsumky 2023 roku [The Russian-Ukrainian War: Results of 2023]. *Axis Europae*, 6, 176–196. doi: 10.69550/3041-1467.6.326246 [in Ukrainian].

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ПІДСУМКИ 2023 РОКУ

Анотація. *Мета статті* полягає у визначенні основних подій російсько-української війни в 2023 р., аналізі геополітичних і військових стратегій України, колективного Заходу, Російської Федерації, а також у прогнозуванні подальших кроків і можливих сценаріїв розвитку війни в найближчій перспективі. **Наукова новизна** дослідження полягає у формуванні авторської концепції щодо ключових подій війни в 2023 р., з огляду на військові, геополітичні, політичні й економічні аспекти. **Методологія** базується на принципах історизму, об'єктивності та комплексного

підходу з використанням міждисциплінарного аналізу, поєднуючи історію, політологію і військову справу. **Висновки.** Російсько-українська війна є екзистенційним конфліктом за виживання української державності та її народу, оскільки стратегія Росії має явні ознаки геноцидного характеру, включаючи масові вбивства цивільних, насильницькі депортації та культурне знищення української ідентичності. У 2022 р. Сили оборони України змогли зірвати план блискавичної війни, значно ускладнивши Кремлю досягнення своїх цілей та змусивши його перейти до довготривалої війни на виснаження. Проте демократичний Захід, з огляду на політичні, економічні й електоральні фактори, ставив перед собою мету досягнення обмеженої військової поразки РФ, сподіваючись на подальші переговори на вигідних умовах. У результаті цього міжнародна підтримка для України була частковою та поступовою, а поставки озброєнь часто затримувалися, що ускладнювало ситуацію на полі бою. Росія, зі свого боку, не зупинялася на досягнутому і активно готувалася до оборони, створюючи багатоешелоновану фортифікаційну лінію, посилюючи свої позиції в окупованих районах. Це стало однією з причин невдачі українського контрнаступу, який не зміг досягнути поставлених цілей, що дало можливість агресору стабілізувати фронт і перехопити ініціативу, перейшовши до активних наступальних дій. Прогнозуючи подальший розвиток подій, можна очікувати, що війна триватиме на виснаження без стратегічного перелому на полі бою для обох сторін.

Ключові слова: Російсько-українська війна, Україна, Російська Федерація, колективний Захід, стратегія, Сили оборони України.

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: RESULTS OF 2023

Abstract. *The purpose of the research* is to identify the main events of the Russian-Ukrainian war in 2023, analyze the geopolitical and military strategies of Ukraine, the collective West, and the Russian Federation, as well as to predict further steps and possible scenarios for the development of the war in the near future. **The scientific novelty of the research** is an attempt to formulate the author's concept of the key events of the Russian-Ukrainian war in 2023 in the military, geopolitical, political and economic spheres. **The methodology of the research** is based on the principles of historicism, objectivity and multidimensionality using an interdisciplinary approach at the intersection of history, political science, and military affairs. **Conclusions.** The Russian-Ukrainian war is an existential conflict for the survival of Ukrainian statehood and its people, as Russia's strategy has clear signs of genocidal nature, including mass killings of civilians, forced deportations, and cultural destruction of Ukrainian identity. In 2022, the Ukrainian Defense Forces were able to thwart the lightning war plan, making it much more difficult for the Kremlin to achieve its goals and forcing it to switch to a long-term war of attrition. However, the democratic West, taking into account political, economic and electoral factors, aimed to achieve a limited military defeat of Russia, hoping for further negotiations on favorable terms. As a result, international support for Ukraine was partial and gradual, and arms deliveries were often delayed, complicating the situation on the battlefield. Russia, in turn, did not rest on its laurels and was actively preparing for defense, creating a multi-echelon fortification line and strengthening its positions in the occupied areas. This was one of the reasons for the failure of the Ukrainian counteroffensive, which failed to achieve its goals, allowing the aggressor to stabilize the front and seize the initiative by launching active offensive actions.

Predicting further developments, we can expect that the war will continue to be a war of attrition without a strategic turning point on the battlefield for both sides.

Keywords: Russian-Ukrainian war, Ukraine, Russian Federation, collective West, strategy, Ukrainian Defense Forces.

Постановка проблеми. У лютому 2022 р. російсько-українська війна перейшла у повномасштабне вторгнення, що стало кульмінацією довготривалого процесу ескалації війни. Метою агресії стало не лише військове захоплення територій, а й повне знищення української державності та національної ідентичності, щоб викоринити самобутність українського народу. Однак план блискавичної війни, на якому базувалася стратегія Кремля, не спрацював з низки як об'єктивних, так і суб'єктивних причин, серед яких варто відзначити хибну оцінку стану українського суспільства та готовності до оборони. Це змусило Росію відкоригувати свої дії, однак не відмовитися від кінцевої мети – знищення України як держави.

Натомість Сили оборони України змогли не лише вистояти, а й перейти до активних наступальних операцій, що уможливило відновлення контролю над частиною тимчасово окупованих територій. Ці успіхи породили величезні сподівання серед міжнародних партнерів і українського суспільства, які очікували на подальше просування та завдання російській армії військової поразки. Проте контрнаступ українських військ не призвів до оперативного прориву і перехоплення ініціативи на фронті. Результатом цього стали втрата політичної єдності в країні, зниження морального духу суспільства, невизначеності серед країн Заходу в подальших кроках задля досягнення миру. Саме тому події 2023 р. потребують ретельного аналізу, аби зрозуміти, як внутрішні та зовнішні чинники взаємодіяли в цей період і як вони вплинули на подальшу динаміку війни.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Російсько-українська війна викликала до себе значний інтерес науковців різного спрямування, які вивчають її геополітичну, дипломатичну, військову, гуманітарну, економічну складові. Охопити всю історіографію у межах статті неможливо, тому автори акцентують увагу лише на тій, яка охоплює тематичне спрямування наукової розвідки. Найбільш ґрунтовно багатоаспектність подій проаналізовано у праці «Военно-історичний опис російсько-української війни», над якою працювала військово-історична комісія, створена за дорученням Головнокомандувача Збройних Сил України від 26.03.2022 р. № 6820/с у Збройних Силах України. (Военно-історичний опис російсько-української війни, 2023).

Окремо варто виділити праці В. Горбуліна у співавторстві з В. Бадраком (Горбулін, Бадрак, 2024), С. Кривоноса (Кривонос, 2024), В. Грицюка та О. Лисенка (Грицюк, Лисенко, 2023), а також колективну роботу О. Данилюка, Дж. Уолінга та Н. Рейнольдса (Watling, Danylyuk, & Reynolds, 2024). Найбільший масив студій присвячений змінам у міжнародних відносинах – публікації С. Віднянського та С. Мартинова (2023), О. Деменко (2023), І. Лоссовського та І. Крупеня (2023), П. Клімкіна (2023), В. Кравченка (2024), К. Рогуля (2023), А. Умланд (2024), О. Черевко (2023), Н. Яковенко (2023) та інших. Польський та британський погляд на хід та підсумки російсько-української війни відображені у працях Василя Ільницького, Віталія Тельвака, Юлії Талалай, Миколи Галіва (Галів, Ільницький, 2023; Ільницький, Тельвак, & Талалай, 2024; Ilnytskyi, & Telvak, 2024; Telvak, & Ilnytskyi, 2023).

Загальні підсумки 2023 р. у своїх публікаціях підбили офіційні посадові особи – О. Данілов (2023), виділивши політичні загрози, В. Залужний, охарактеризувавши

характер бойових дій з їх подальшою перспективою розвитку (Залужний, 2023; Zaluzhnyi, 2024), Т. Ташева (2024), проаналізувавши найважливіші досягнення Сил оборони України. Також варто згадати інтерв'ю українських істориків та публіцистів, які виклали власний погляд на події 2023 р. – Я. Грицака (2024), С. Плохія (2023), В. Портникова (2023) тощо.

Мета дослідження: розкрити авторський погляд на вирішальні події російсько-української війни в 2023 р., детально проаналізувати їхній вплив на геополітичні та військові стратегії України, колективного Заходу і російської федерації.

Виклад основного матеріалу. З 2014 до 2022 р. російсько-українська війна за своїм змістом була гібридного характеру, коли Росія активно застосовувала методи, що включали як військову агресію, так й інформаційну, економічну та політичну складові. У цей період офіційна Москва готувалася до повномасштабного вторгнення, нарощуючи військову потугу, диверсифікуючи економіку для зменшення впливу на неї санкцій, використовуючи пропаганду для створення ворожого образу з українців серед власного населення. Пропагандистські наративи, поширювані через засоби масової інформації, формували стереотипи про українське населення як «ворогів» і «нацистів». За даними «Левада-Центр», наприкінці 2021 р. Україна посідала друге місце серед «недружніх» країн для РФ, а понад 40 % росіян висловлювали негативне ставлення до неї, що свідчить про ефективність інформаційної кампанії Кремля (Якубова, 2022, с. 91).

У 2021 р. російська влада почала відкрито погрожувати. Українське політичне керівництво намагалося уникнути війни, а тому активізувало дипломатичні переговори по лінії Єрмак – Козак щодо мирного врегулювання. Вони завершилися провалом, але були продовжені неофіційні консультації, у ході яких вдалося розробити проект угоди, який передбачав відмову України від вступу в НАТО. Але це не зупинило російського диктатора (Плохій, 2023, с. 166).

Росіяни розробили план «блискавичної» війни, основна мета якого полягала у швидкому захопленні Києва, дестабілізації політичної ситуації в Україні та проведенні державного перевороту для заміни чинної влади на проросійське керівництво. Однак цей задум зазнав краху. Планування бойових дій здійснюється з урахуванням чисельності особового складу, наявності озброєння та техніки, стратегічних розрахунків, однак є фактор, який неможливо розрахувати математично – це воля народу до опору, що стало вирішальним у краху операції «Z» (Горбулін, Батрак, 2023, с. 63).

Українська сторона ініціювала мирні переговори після того, як партнери відмовили надати ефективну підтримку для закриття українського неба від російських ракетних атак. Спочатку російський диктатор вимагав, щоб українські військовослужбовці повністю склали зброю, але згодом висунув низку інших вимог, включаючи нейтральний і без'ядерний статус, демілітаризацію, «денацифікацію», а також визнання окупації Криму та так званих «ДНР/ЛНР» (Перепелиця, 2022, с. 282). Перша зустріч між делегаціями відбулася 28 лютого 2022 р. на білоруському кордоні, де було обговорено позиції обох сторін. Наступні переговори були проведені 3 березня в Біловезькій Пущі, що завершилися напрацюванням проєктної угоди з 15 пунктів, які склали основу для майбутніх консультацій та обговорень (Перепелиця, 2023, с. 110).

Однак приїзд 9 квітня 2022 р. до Києва Прем'єр-міністра Великої Британії Бориса Джонсона, який заявив про підтримку України з боку міжнародних партнерів, змінили ситуацію. Цей візит став чітким сигналом, що український народ не покинутий наодинці з агресором і має надійних союзників, готових його підтримати. Під впливом цих подій та внаслідок виявлення російських масових військових злочинів на Київщині

Президент України Володимир Зеленський прийняв рішення згорнути переговори (Зеленський – Черчилль. Дикі паралелі: Наталія Мосейчук – Вадим Пристайко, 2024).

Підтримка західних партнерів як військова, так і фінансова, стала важливим фактором, що дозволив Україні продовжити успішний опір. На цьому етапі Кремль змінив риторику: замість початкових заяв про повне захоплення української території тепер було заявлено про захоплення лише адміністративних кордонів Донецької та Луганської областей. Тому російські війська почали відступати з кількох оперативних напрямків, зосередивши свої зусилля в Східній операційній зоні (Грицюк, Лисенко, 2023, с. 13). Цей етап став критичним для російського диктатора, бо він зіткнувся із серйозними проблемами у плануванні і реалізації своїх стратегічних цілей. Почали з'являтися різні припущення та офіційні заяви, що Володимир Путін розглядав можливість проведення «референдуму» на тимчасово окупованих територіях. Його організація постійно відкладалася.

Незважаючи на ці обставини, на початку вересня 2022 р. Сили оборони України продемонстрували значний військовий успіх, провівши Слобожанську наступальну операцію. Завдяки вдалому введенню в оману противника щодо напрямку головного удару, українські війська змогли звільнити всю територію Харківської області, відновити контроль над важливими комунікаційними вузлами, такими як Балаклія, Куп'янськ, Ізюм, Вовчанськ. Це не лише поліпшило тактичне становище, але й відкрило нові оперативні можливості для подальших наступальних дій на Луганщину, що суттєво ускладнило подальші плани Кремля на захоплення цих територій (Харук, 2023, с. 13).

Зі збільшенням воєнного тиску на РФ її керівництво стало більш рішучим у своїх намірах. У вересні 2022 р. воно організувало незаконний «референдум» на окупованих територіях Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей, результати якого були фальсифіковані. Відповідно до них ці області були «приєднані» до РФ, а в її конституцію внесли відповідні зміни. Також ухвалено рішення про проведення часткової мобілізації, що було спробою зміцнити людські ресурси, які виснажувалися, для продовження війни. А українська армія продовжувала звільняти окуповані території, проводячи успішні наступальні дії.

У 2022 р. Україна не тільки успішно зірвала амбітний план Кремля «Київ за 3 дні», але й змогла змінити хід війни. Завдяки мобілізації підтримки міжнародних партнерів, Українська держава зберегла свою обороноздатність і розпочала серію ефективних наступальних операцій. Незважаючи на початкові невдачі, РФ змінила свою стратегію, перейшовши до виснажливої війни. Вона почала активно переводити економіку на військові рейки, вкладаючи значні ресурси в оборонну промисловість і мобілізацію. Також почала будівництво глибокоєшелонованої оборони, відомої як «лінія Суровікіна», що включала численні укріплення, мінні поля та інші інженерні споруди, спрямовані на стримування українських наступальних дій. Західні союзники України, спостерігаючи за її успішною обороною та ефективним звільненням окупованих територій, повірила в здатність останньої завдати військової поразки агресору.

Стратегічною метою України у 2023 р. було здійснення оперативного прориву російської оборонної лінії та подальше звільнення окупованих територій. Такий підхід, за словами Валерія Залужного, ґрунтувався на тому, що «недостатня ефективність існуючих міжнародних політичних регуляторних механізмів, передусім ООН і ОБСЄ,

не залишає Україні іншого вибору, окрім як відновити свою територіальну цілісність... виключно військовими засобами» (Залужний, 2023).

Для успішного здійснення контрнаступу Україна потребувала достатньої кількості важкої бронетехніки, артилерійських систем та снарядів до них. Ініціатором формування так званої «танкової коаліції» стала Велика Британія, яка першою оголосила про передачу 14 бойових танків Challenger 2. До цієї ініціативи приєдналися й інші країни-партнери, які також пообіцяли передати танки західного виробництва, зокрема Leopard 2 та M1 Abrams. Під час зустрічі в Рамштайні в січні 2023 р. була сформована неформальна група держав, які зобов'язалися створити «ударний кулак» для прориву російської оборони (Военно-історичний опис російсько-української війни, січень 2023 р., с. 34).

Згодом була підписана угода між міністрами закордонних справ та оборони країн ЄС, в якій йшлося про намір передати Україні протягом 2023 р. 1 мільйон боеприпасів калібру 155 мм (Военно-історичний опис російсько-української війни, березень 2023 р., с. 44). Також почалося постачання броньованих машин, боеприпасів для розмінування, тягачів для транспортування важкої техніки, мостоукладачів, інженерних машин, командних та ремонтно-евакуаційних засобів, а також паливозаправників.

Для ефективної реалізації контрнаступу активно проводилась підготовка особового складу. У цьому контексті велике значення мала підготовка дев'яти механізованих бригад, які проходили навчання за кордоном на новітній техніці. Водночас активно формувалася так звана «Гвардія наступу» – вісім бригад, загальна чисельність яких перевищувала 40 тисяч військовослужбовців. Це формування мало на меті підтримати наступальні дії механізованих частин, оснащених західними танками та бронетехнікою.

У квітні 2023 р. була передана перша сучасна батарея зенітно-ракетного комплексу Patriot, яка мала посилити захист українського неба від ударів російських крилатих і балістичних ракет. Російська сторона активно намагалася знищити цей комплекс, влаштувавши полювання за ним. Протягом травня 2023 р. по Києву була випущена рекордна кількість ракет, що було найбільшим обсягом атак у тому році (У 2023 році росіяни завдали по Україні десятки тисяч ударів: інфографіка, 2024).

Це підштовхнуло Велику Британію та Нідерланди оголосити про намір передати Україні сучасні винищувачі F-16 та розпочати підготовку українських пілотів. Цей крок створив основу для формування «коаліції винищувачів», до якої згодом приєдналися й інші країни-члени НАТО. Велика Британія також першою передала ракети дальнього радіусу дії Storm Shadow, здатні вражати цілі на оперативну глибину 280–300 км (Военно-історичний опис російсько-української війни, травень 2023 р., с. 15).

У цей час російські війська активно посилювали свої наступальні можливості в Східній операційній зоні, намагаючись вийти на адміністративні кордони Донецької та Луганської областей. У Південно-Західній операційній зоні, навпаки, вони зміцнювали оборону, будуючи три лінії інженерно-фортифікаційних перешкод із мінними полями. Основний напрямок російського удару був спрямований на Бахмут. Битва за це місто стала однією з найкривавіших, перетворивши його на одну із найбільш важливих ділянок фронту.

Тактика росіян полягала у повзучому «продавлюванні» оборони. Значну роль у захопленні Бахмута відіграла терористична організація ПБК «Вагнер», яка діяла за підтримки російської держави. Згідно з даними української сторони, у міських боях протягом лише 2023 р. росіяни втратили понад 100 тис. осіб, з яких майже 20 тис.

загинули, і половина з них були бійцями «Вагнера» (Воєнно-історичний опис російсько-української війни, травень 2023 р., с. 78).

Водночас серед подій, що супроводжували цю битву, був внутрішній конфлікт між керівництвом міністерства оборони РФ та лідером «Вагнера» Євгеном Пригожиным, що призвело до так званого «заколоту». Ці події варто розглядати як боротьбу між різними групами впливу в Кремлі, адже «Вагнер» не був самостійною силою, а фінансувався російською державою. З початку його участі у війні з травня 2022 до травня 2023 р. він отримав понад 86 млрд рублів з державного бюджету, при цьому кінцевим бенефіціаром цієї структури були сили спеціальних операцій РФ. Внутрішній конфлікт показав, з одного боку, слабкість внутрішньої безпеки Росії, а з іншого – те, що Володимир Путін зберігає контроль над своєю елітою та організованою ним системою влади (Горбач, 2023).

Упродовж зими та весни 2023 р. ворог зосередив увагу на проведенні кількох локальних наступальних операцій, які мали частковий тактичний успіх. Сили оборони України активно здійснювали підготовчі заходи для майбутнього контрнаступу, намагаючись знищити артилерійські системи, логістичні шляхи, склади боєприпасів і паливо-мастильних матеріалів, а також командні пункти ворога. Однією з основних цілей для українських військ було максимально виснажити та знищити російські підрозділи окупаційних сил, щоб створити сприятливі умови для наступу (Воєнно-історичний опис російсько-української війни, травень 2023 р., с. 78).

Контрнаступ доводилося відкладати з низки об'єктивних і суб'єктивних причин. Недоступність усього комплексу джерел ускладнює їхній детальний аналіз, але, на думку авторів, це було зумовлено кількома факторами. По-перше, невчасні поставки західного озброєння стали серйозною проблемою. Як зазначив президент Володимир Зеленський, станом на лютий 2024 р., за попередніми домовленостями, чотири українські бригади ще не були укомплектовані необхідною західною технікою (Прес-конференція Президента України Володимира Зеленського, 2024). По-друге, Росія зберігала тотальну перевагу в повітрі, що ускладнювало реалізацію наступальних операцій. Третім чинником була невизначеність щодо головного напрямку удару, а також несприятливі погодні умови протягом весни, які обмежували маневреність військ. Водночас політичні обставини змусили військове командування почати контрнаступ з наявними ресурсами, бо, як слушно зазначили Володимир Горбулін та Валентин Бадрак, «українське військове командування опинилося між своїми й західними політиками» (Горбулін, Бадрак, 2024, с. 87).

Що стосується стратегічних цілей військово-політичного керівництва України, то визначити їх складно. Публічна риторика офіційних осіб звучала як намір звільнити всі окуповані території і повернути контроль «до кордонів 1991 року». Однак ця мета, з великою ймовірністю, була орієнтована на внутрішню аудиторію, спрямована на підняття морального духу населення та військових. Це, зі свого боку, стало причиною формування дуже високих очікувань серед суспільства, що в кінцевому підсумку дало протилежний ефект.

4 червня 2023 р. вважається початком запланованого контрнаступу Сил оборони України. Розглядалося кілька варіантів головного напрямку удару, проте було прийнято рішення про проведення серії наступальних операцій на кількох ділянках фронту одночасно. Головною метою цих операцій було «активне виснаження» ворога, аби він був змушений вводити в бій якомога більше своїх резервів, що мало на меті ослаблення його загальної обороноздатності. Задля стримування просування українських сил

російська сторона підірвала дамбу Каховської ГЕС, що завдало значних екологічних та економічних збитків (Военно-історичний опис російсько-української війни, червень 2023 р., с. 82–83).

Контрнаступ не дав значного оперативного успіху з кількох причин. Серед основних чинників можна виокремити відсутність переваги в особовому складі, озброєнні та військовій техніці, а також тотальний контроль Росії над повітряним простором, що ускладнювало ведення наступальних операцій. Крім того, відсутність чітко визначеного головного напрямку удару призводила до розпорошення сил і ресурсів, що знижувало ефективність наступальних дій. Активне використання безпілотних літальних апаратів також унеможливлювало проведення «прихованих наступів» великими бронетанковими групами, оскільки БПЛА давали ворогу можливість швидко виявляти і нейтралізувати такі спроби.

До того ж, тактичні проблеми, зокрема низький рівень бойової злагодженості між підрозділами, призводили до частих випадків «дружнього вогню», що ускладнювало ситуацію на полі бою. Недостатня підготовленість особового складу і мала кількість засобів для розмінування мінних полів, через які здійснювався наступ, також стали серйозними перешкодами (Watling, Danylyuk, & Reynolds, 2024, р. 20).

Результатом активних бойових дій протягом літа 2023 р. стало поліпшення тактичного становища Сил оборони України на кількох напрямках. Оскільки великі бронетанкові колони не виправдали себе, українське командування вирішило змінити тактику і зосередити зусилля на просуванні невеликими підрозділами, прикритими потужним артилерійським вогнем. Це зміщення акцентів на більш маневрені підрозділи допомогло зберегти мобільність і низити уразливість. Південна Корея через США надала Україні значну кількість артилерійських снарядів, що сприяло проведенню подібних заходів (Военно-історичний опис російсько-української війни, липень 2023 р., с. 76).

Завдяки цій тактиці ворог зазнав величезних втрат. Упродовж року, за даними українських джерел, російська армія втратила 253 270 осіб особового складу, 2 948 танків, 4 995 бойових броньованих машин, 6 448 артилерійських систем, 520 реактивних систем залпового вогню та 410 систем протиповітряної оборони (Генеральний штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine, 2023). Проте це не зупинило Росію, оскільки, як влучно зазначив український історик Ярослав Грицак, «путінський режим готовий йти на будь-які жертви», демонструючи свою готовність витримати великий тиск на свою армію й економіку, навіть у разі значних втрат (Довіра до влади та загроза для неї, поняття справедливості на тлі війни. Ярослав Грицак, 2024). Валерій Залужний на брифінгу наприкінці 2023 р. визнав особисту головну помилку – сподівання на те, що великі втрати ворога зможуть зупинити російського диктатора (Брифінг Валерія Залужного про законопроект щодо мобілізації. Повне відео, 2023).

Підсумки 2023 р. не відповідали високим очікуванням українського суспільства та військово-політичного керівництва, однак важливо розглянути досягнуті успіхи в контексті ширшого аналізу, зокрема:

- Екзистенційна боротьба за державність: російсько-українська війна є екзистенційною боротьбою за виживання. Українська державність та народ збереглися і продовжують існувати. Крім того, значним досягненням є перспектива початку переговорів про вступ України до Європейського Союзу в наступному році. Це важливий цивілізаційний крок, який дає змогу Українській державі повернутися до європейської сім'ї, позбувшись постколоніального спадку (2023: прощальні підсумки – Віталій Портников, 2023).

- Ураження чорноморського флоту РФ: Сили оборони України, не маючи власного військового флоту, змогли вивести з ладу значну частину чорноморського флоту Росії. У 2023 р. було уражено або потоплено кілька великих бойових кораблів (Ташева, 2024). Це змусило РФ передислокувати військові кораблі з півострова Крим через загрозу ракет і морських дронів. Таким чином, якщо на суходолі українські війська досягли лише тактичних успіхів, то на Чорному морі – оперативних, що значно ослабило російську морську присутність (Портников, 2023).

- Відновлення «зернового коридору»: відновлення його роботи забезпечує експорт українського зерна через Чорне море, що є важливим для економічної безпеки України.

- Колосальні втрати противника: РФ зазнала величезних втрат в особовому складі, техніці та озброєнні. Серед значущих подій варто відзначити ураження двох новітніх комплексів ППО «Тріумф», вартість кожного з яких складає близько 1,2 млрд дол. Такі втрати є важливими для подальшої здатності проводити ефективні військові операції (Ташева, 2024).

Результат битви може оцінюватися через призму кількох аспектів: втрати, досягнення або провал стратегічних цілей, збереження або ослаблення боєздатності, утримання або втрата позицій, захоплення чи втрата стратегічної ініціативи тощо. З точки зору цих критеріїв Росія досягла певного успіху в переході стратегічної ініціативи на її бік та здобутті незначних тактичних позицій, але вони не принесли їй значних оперативних переваг, адже не відкрили можливості для серйозного просування на фронті. Україна натомість, з одного боку – досягнула значного прогресу в акваторії Чорного моря, а з іншого – не добила бажаних результатів у контрнаступі на суходолі та перейшла до оборонних дій.

Тому українська влада та суспільство наприкінці 2023 р. стикнулися з численними викликами, які можуть поставити під загрозу здатність країни продовжувати боротьбу. Серед цих викликів – необхідність підтримувати моральний дух, зберігати єдність та готовність до наступних етапів війни, а також забезпечувати стабільність всередині країни. Віталій Портников слушно зауважив, що 2023 р. став часом, коли політика знову почала домінувати у коридорах влади, і керівництво змушене було приймати рішення, які мають електоральні наслідки, оскільки громадська думка почала відігравати все більшу роль у визначенні стратегічних кроків України (2023: прощальні підсумки | Віталій Портников, 2023).

Зі свого боку, тогочасний секретар РНБО Олексій Данілов наголосив, що російська стратегія на майбутнє базується на трьох постулатах: українська єдність, підтримка Заходу та мотивація і боєздатність Сил оборони України. Враховуючи ці фактори, Кремль має намір збільшити тиск через асиметричні заходи, зокрема, посилення атак на цивільне населення, політичні чвари всередині країни і створення хаосу для впливу на стабільність держави (Данілов, 2023).

Війна як двосторонній процес вимагає стратегічного прогнозування та врахування можливих заходів противника, зокрема, що той може застосувати для досягнення своїх цілей. Кремль, безумовно, спробує посилити гібридні методи проти українського населення. Враховуючи ці фактори, надалі необхідно сконцентруватися на кількох ключових аспектах для забезпечення ефективності протистояння та зміцнення своїх позицій у боротьбі з РФ:

- Створення уряду національної єдності: одним із ключових кроків має стати формування уряду національної єдності, який об'єднає представників різних

політичних партій. Такий уряд дасть змогу не тільки підтримати політичну єдність, а й забезпечити ефективну роботу парламенту як єдиного законодавчого органу, що важливо для стабільності держави в умовах війни.

- **Посилення виробництва озброєння та техніки:** Україна повинна значно збільшити виробництво озброєння та військової техніки, зокрема БПЛА всіх типів, засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), роботизованих систем для розмінування і логістики, мін, артилерійських снарядів та іншої важливої техніки. Враховуючи темп війни і технічний прогрес, важливо забезпечити високі показники виробництва для покриття потреб.

- **Ефективне акумулювання внутрішніх ресурсів:** задля тривалої боротьби необхідно забезпечити ефективне використання всіх внутрішніх ресурсів – як фінансових, так і людських. Пріоритетами мають стати фінансування військово-оборонних потреб, соціальна підтримка населення та забезпечення стабільності на місцях. Водночас необхідно посилити контроль за витратами в державних та місцевих бюджетах, особливо у військовому відомстві, яке було залучене до численних корупційних скандалів. Важливим є також створення справедливої мобілізаційної системи, яка враховуватиме економічні ризики, зокрема зменшення кількості платників податків внаслідок мобілізації. Як зазначив Юрій Бутусов, важливо не лише набирати піхоту, а й шукати висококваліфікованих технічних спеціалістів для технологічної війни (Бутусов, 2024). Загалом, українська влада повинна орієнтуватися на проведення збалансованої та справедливої політики, оскільки почуття справедливості в умовах війни є надзвичайно загостреним у суспільстві. Від цього залежить не тільки ефективність управлінських рішень, але і підтримка населення, яка є критично важливою для подолання викликів війни та стабільності в країні (Довіра до влади та загроза для неї, поняття справедливості на тлі війни – Ярослав Грицак, 2024);

- **Активізація ударів по стратегічних об'єктах на території РФ:** враховуючи надані західними партнерами ракети Storm Shadow та ATACMS, необхідно продовжувати удари по військових об'єктах і логістичних центрах на території самої Росії. Це включає знищення важливих заводів, що виготовляють зброю, складів боєприпасів і інших стратегічних об'єктів, що мають значення для фінансування війни. Для цього необхідно збільшити застосування безпілотників різної дальності дії, а також диверсійних груп, зокрема за допомогою завербованих російських громадян.

- **Посилення співпраці з колективним Заходом:** Україна повинна продовжувати зміцнювати своє партнерство з колективним Заходом, акцентуючи увагу на військовій та фінансовій підтримці. Як зазначив Президент України Володимир Зеленський, у перемозі над Росією частина відповідальності лежить на Україні, а частина – на її партнерах (Пресконференція Президента України Володимира Зеленського, 2024). Україна потребує значної кількості артилерійських снарядів, виробничі потужності яких вона сама не спроможна наростити до потрібного рівня. Країни ЄС 20 березня 2023 р. підписали угоду, якою передбачалося надання Силам оборони України протягом року 1 млн снарядів, але вона не була виконана. Це зумовлювалося тим, що однією з її умов, за наполяганням Франції, була передача снарядів, вироблених виключно європейськими компаніями. Європейська промисловість не спроможна справитися з нинішніми потребами, для їх наросування необхідно розширити виробництво, а це вимагає значних державних інвестицій. Тому варто розширити співпрацю з третіми країнами. Крім того, необхідно звернути увагу на заморожені кошти російського центрального банку, які можна використати для фінансування військових потреб.

- Посилення оборонних дій: у 2024 р. Україна мала отримати сучасні винищувачі F-16, що допоможе посилити можливості Повітряних сил ЗСУ. Однак цього буде недостатньо для досягнення реального стратегічного паритету. Тому важливо зосередити зусилля на утриманні оборонних ліній, аналізі тактики минулого року та підготовці до нових наступальних дій. Західні аналітики рекомендують стратегію «тримати, будувати, бити», що передбачає утримання поточних позицій і підготовку до нової, більш інтенсивної фази конфлікту (Kilner, 2024).

- Врахування гібридних методів війни: у зв'язку з падінням морально духу в українському суспільстві Росія, ймовірно, посилюватиме використання гібридних методів боротьби. Це може включати дії, спрямовані на створення політичного та соціального хаосу всередині України, маніпуляції з міжнародними партнерами для зниження підтримки України, а також використання внутрішніх слабкостей української політики (Дубинянський, 2024).

Найбільша проблема полягає у визначенні стратегії колективного Заходу. Напередодні повномасштабного вторгнення він передав Україні лише тактичну високоточну зброю – Javelin, Stinger, NLAW. Це рішення зумовлювалося тим, що під час захоплення влади в Афганістані талібами значна кількість американської зброї потрапила до їхніх рук. Через це західні країни побоювалися повторення подібного сценарію в Україні, адже жодна їхня розвідка чи спецслужба не вірила, що Сили оборони України зможуть вистояти проти російської агресії.

Це підтверджується ситуацією з Німеччиною. Як зазначив колишній Надзвичайний і Повноважний посол України в Німеччині Андрій Мельник, коли він звернувся до німецького міністра фінансів Крістіана Лінднера в день нападу з проханням про військову підтримку та відключення РФ від міжнародної банківської системи SWIFT, Лінднер відповів: «А для чого? У вас лише кілька годин» (У Берліні, 2022).

Мужність Сил оборони України та стійкість українського народу переконали Захід у здатності української держави протистояти агресору. Одним із перших активну підтримку почала надавати Велика Британія, з якою Україна активно нарощувала співпрацю в економічній та військовій сферах ще до повномасштабного вторгнення. Саме британський Прем'єр-міністр Борис Джонсон був першим із західних лідерів, який 9 квітня 2022 року відвідав Київ і переконав українське керівництво у тому, що Україна має справжніх друзів, готових надати їй необхідну підтримку (Черевко, 2023, с. 7–8).

Європейські держави у ставленні до російсько-української війни умовно поділилися на два табори: «партію війни» (Велика Британія, США, Польща, країни Балтії, Фінляндія, Данія та інші) і «партію компромісу», до якої належали Австрія, Угорщина, Кіпр, Франція, Німеччина, Італія. Останні як ключові економічні та військові гравці ЄС намагалися збалансувати свої національні інтереси, зберігаючи значні економічні та політичні зв'язки з Кремлем (Віднянський, Мартинов, 2023, с. 17).

Провал російського вторгнення, воєнні злочини російських солдатів і формування проукраїнської коаліції серед демократичних країн змусили інші держави змінити свої позиції, аби не залишатись осторонь загальної геополітичної парадигми. Це стосувалося й тих країн, які намагалися балансувати і блокували військову допомогу Україні, зокрема Німеччини (Кудряченко, 2023, с. 153).

Український народ часто висловлює незадоволення колективним Заходом через недостатню підтримку. Як зазначив голова парламентської фракції «Слуги народу» Давид Арахамія, «на Заході немає розуміння, що робити з Росією, якщо вона зазнає поразки» (Мосейчук + Давид Арахамія, 2023). Ярослав Грицак, у свою чергу,

підкреслив, що Захід не лише не має стратегії перемоги над Росією, але й навіть не хоче замислюватися над цим (Довіра до влади та загроза для неї, поняття справедливості на тлі війни – Ярослав Грицак, 2024). Однак варто враховувати силу РФ та її найбільший у світі ядерний арсенал. Тому Захід, з одного боку, не хоче бути втягнутим у війну і прагне, щоб вона залишалася в межах української території, оскільки це може призвести до Третьої світової війни. З іншого, як у 1991 р., так і тепер, боїться, що станеться з російською ядерною зброєю у разі політичного колапсу країни.

На думку авторів, стратегічне мислення українських партнерів опирається на історичні аналогії. У російському минулому неодноразово військові поразки призводили до політичних змін: програш у російсько-японській війні спричинив революцію 1905 – 1907 рр., величезні втрати Російської імперії під час Першої світової війни стали причиною Лютневої революції 1917 р., а поразка в Афганістані у 1980-х рр. допомогла розпочати перехід до горбачовських реформ, що призвели до розпаду Радянського Союзу (Епплбом, Голдберг, 2023).

Ця стратегія не спрацювала, оскільки путінська Росія продемонструвала здатність вчитися не лише на досвіді, а й на своїх помилках. Крім того, стриманість США та Європи у наданні необхідного озброєння Силам оборони України призвела до затягування війни – саме того, чого прагнули уникнути, з огляду на наближення американських виборів. Початок політичного сезону в США спричинив політичну боротьбу, де українська проблема стала однією з головних. Це вплинуло на обмеження американської допомоги, що, зі свого боку, позначилося на бойових діях на фронті. Американський історик Тімоті Снайдер висловив думку, що «Європа повинна бути набагато більш стратегічно незалежною від США» і що їй варто «готуватися перемагати самотужки» (Коберник, 2023).

Якщо у 2022 р. Європа значною мірою орієнтувалася на США, то зараз вона здобула проукраїнську суб'єктність і стала ключовим фактором у підтримці України (Портников, 2023). Це вплинуло на зміну європейського наративу: країни-члени НАТО почали глибше усвідомлювати наслідки ймовірної поразки України та загрози з боку РФ для власної безпеки (Як закінчити війну у 2024-му – Віталій Портников, 2023). На сьогодні в європейських аналітичних центрах та військових штабах активно вивчають, скільки часу буде потрібно Росії для відновлення військового потенціалу, а також скільки часу знадобиться континенту для відбиття потенційної атаки з її боку (Кравченко, 2024).

Європейські країни готували безпекові угоди з Україною, які передбачають військову підтримку та співпрацю в оборонній сфері на термін до 10 років. США також планували підписати аналогічний документ після схвалення виділення допомоги у розмірі 61 млрд дол. За словами американських офіційних осіб, половина цієї суми буде спрямована на військову підтримку, а решта – на «створення безпечного майбутнього без масштабної західної допомоги». Це включатиме розвиток української військової промисловості (DeYoung, Birnbaum, Khurshudyan, & Rauhala, 2024). Проте на тлі невизначеності щодо подальшої підтримки США, Володимир Зеленський наголосив, що допомога в сфері озброєнь є надзвичайно важливою для безздатності Сил оборони України, зокрема в контексті протиповітряної оборони. Її відсутність значно вплине на здатність України захищати свій повітряний простір (Прес-конференція Президента України Володимира Зеленського, 2024).

Російська стратегія в цій війні зводиться до знищення всього, що має стосунок до України. Тому заява Надзвичайного і Повноважного посла України в Японії Сергія

Корсунського, що «Володимир Путін продовжує йти єдиним шляхом, який у нього залишився – шляхом ескалації», є абсолютно логічною і виправданою (Корсунський, 2023). Росія змогла перебудувати свою економіку на військові рейки та адаптувати її навіть попри міжнародні санкції. Основне джерело доходів російського бюджету – нафта та газ, які забезпечують близько 45 % надходжень до федерального бюджету РФ, із них нафта складає 25–30 %. Якщо в 2022 р. російська економіка зазнала значного спаду, то в наступному році, завдяки диверсифікації зовнішніх ринків і орієнтації на країни БРИКС замість ЄС, вона знову почала отримувати значні надходження. У 2023 р. російсько-китайська торгівля досягла рекордних 240 млрд дол. Згідно зі словами віцепрем'єра РФ Олександра Новака, Китай закупив більше половини російського експорту нафти та нафтопродуктів (Торгівля Китаю з Росією минулого року сягнула рекордних \$240 мільярдів, 2024).

Експерт Олег Гетман зазначив, що російська економіка підтримується трьома факторами: підготовленістю до війни, значними доходами від нафти і газу та допомогою від країн з мільярдним населенням, таких як Індія та Китай, які частково рятують її від краху. Росія також навчилася обходити санкції, зокрема щодо запчастин, чипів та інших товарів подвійного призначення, які постачаються через Киргизстан, Казахстан та інші країни (Гетман, 2023).

Більше 40 % ВВП Росія витрачає на війну. Вона активувала свою військово-промислову базу на повну потужність і продовжує нарощувати виробництво. Військові підприємства працюють у три зміни. За словами Сергія Шойгу, у 2023 р. було виготовлено 1530 танків та 2518 броньованих машин, що в порівнянні з попереднім періодом збільшилося на 560 % та 360 % відповідно. Однак цього все одно недостатньо ані для розширення боєздатності армії, ані для покриття втрат на полі бою. Також збільшилося виробництво ракет: якщо влітку їх виготовлялося близько 40 на місяць, то до кінця року – понад 100. Однак перевірені фрагменти ракет, якими Росія обстрілювала Україну, вказують на те, що вони були виготовлені вже в грудні 2023 р., що свідчить про серйозні проблеми з їх виробництвом.

Зберігається значна перевага Росії у виробництві артилерійських снарядів, яких вона планувала виготовити понад два мільйони протягом наступного року, а у 2023 р. їх було вироблено більше одного мільйона. Варто зазначити також активну підтримку Ірану та Північної Кореї, які постачають їй снаряди, ракети та безпілотники. Лише Північна Корея надала більше 1 мільйона артилерійських снарядів. Отже, якщо влітку українська сторона використовувала понад 7 000 снарядів на день, а Росія – приблизно 5 000, то наприкінці року ці цифри становили 2 000 та 10 000 відповідно (Oliphant, 2024).

Наразі Росія здатна вести війну такої інтенсивності завдяки значним радянським запасам озброєння та військової техніки, а також підтримці своїх союзників – Північної Кореї, Ірану та інших. Однак ці ресурси поступово вичерпуються і впродовж наступних років можуть закінчитися. Швидкість цього процесу значною мірою залежить від того, наскільки активно й ефективно країни-партнери України постачатимуть озброєння та техніку. Поступове зменшення запасів РФ, особливо щодо високоточних засобів, може змусити Кремль шукати інші шляхи ескалації або врегулювання конфлікту (Жмеренецький, 2024).

Російські посадові особи, зокрема диктатор, неодноразово заявляли, що готові до переговорів за умови визнання світом анексії Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей. Однак це могло бути лише частиною пропаганди, спрямованої

як на внутрішній російський електорат напередодні президентських виборів, так і на міжнародну спільноту перед американськими виборами. Така позиція також має за мету тиск на виборців, однак, ймовірно, є частиною стратегічного маневру Кремля. Російській владі потрібен час для відновлення боєздатності, а це може бути одним із можливих мотивів для заморожування конфлікту. Чи підє Кремль на справжнє припинення війни, залежить від того, наскільки ефективно Захід буде продовжувати підтримувати Україну озброєнням і військовою технікою, а також від моральної стійкості українського суспільства – населення, влади, Сил оборони України.

Висновки. 2023 р. став важким для України, оскільки контраст не досягнув поставлених оперативних цілей, посилювався політичний розбрат та втома українського суспільства. Росія, зі свого боку, перехопила ініціативу на полі бою та посилала наступальні дії на різних ділянках фронту.

Незважаючи на велетенські ресурси, найбільший ядерний арсенал у світі, значні запаси військової техніки та озброєння, РФ продовжує витрачати великі ресурси на війну. Однак для неї також стає дедалі складніше підтримувати високу інтенсивність бойових дій через обмежену кількість високотехнологічних систем і зброї, а також через збільшення обсягів військових втрат. Водночас Україна демонструє здатність досягати конкретних успіхів асиметричними методами, такими як значне звуження фронту на Чорному морі, руйнування боєздатності чорноморського флоту РФ, величезні втрати серед особового складу та військової техніки, що поступово виснажує військові можливості агресора.

Хоча кремль зберігає значну військову потугу, Україна не лише вистояла, але й продовжує розвивати оборонні спроможності. Завдяки підтримці міжнародних партнерів вона має значний потенціал для подальшого зміцнення своєї армії, що врешті може стати важливим чинником у визначенні результатів цієї війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Брифінг Валерія Залужного про законопроект щодо мобілізації. Повне відео. (2023). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZWVwfGhBOOw>.

Бутусов, Ю. (2024). Мобілізація та війна-2024. *Цензор.Нет*. URL: https://censor.net/ua/resonance/3464989/mobilizatsiya_ta_viyina2024_butusov.

Віднянський, С., Мартинов, А. (2023). *Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство: монографія*. Київ: Інститут історії України НАН України. *Воєнно-історичний опис російсько-української війни (січень 2023 р.).* (2023). Київ. *Воєнно-історичний опис російсько-української війни (березень 2023 р.).* (2023). Київ. *Воєнно-історичний опис російсько-української війни (травень 2023 р.).* (2023). Київ. *Воєнно-історичний опис російсько-української війни (червень 2023 р.).* (2023). Київ. *Воєнно-історичний опис російсько-української війни (липень 2023 р.).* (2023). Київ. *Генеральний штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine.* (2023). URL: https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua?locale=uk_UA.

Галів, М., Ільницький, В. (2023). Характер сучасної російсько-української війни (2014 – 2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*, 13/55, 47–73. DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283164

Гетман, О. (2023). Санкції проти агресора: ефективність і відчутний результат уже наприкінці року. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/sanktsiji-proti-ahresora-efektivnist-i-vidchutnij-rezultat-uzhe-naprikintsi-roku.html>.

Горбач, В. (2023). «Заколот Вагнера»: три мети збройного виступу Прігожина. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/war/zakolot-vahnera-tri-meti-zbrojnoho-vistupu-prihozhina.html>.

Горбулін, В., Бадрак, В. (2024). Російська війна проти України. Як нарешті розірвати чотирьохсторічне замкнене коло. Київ: Брайт Букс.

Грицюк, В., Лисенко, О. (2023). Війна Російської Федерації проти України: воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний вимір. *Український історичний журнал*, 2, 5–33. doi: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.005/>.

Данілов, О. (2023). Україна 2023–2024: російський напрямок головного удару. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/11/22/7429847>.

Довіра до влади та загроза для неї, поняття справедливості на тлі війни – Ярослав Грицак. (2024). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1EdaU6sW2bg>.

Дубинянський, М. (2024). Війна. Велика та мала. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/02/24/7443389/>.

Епплбом, Е., Голдберг, Дж. (2023). Справа повного визволення України. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/sprava-povnogo-vizvolennia-ukrayini/>.

Жмеренецький, О. (2024). Вбиті, зруйновані, обурені: світовий досвід конфліктів і шість розрахунків фіналу війни в Україні. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/01/5/7435887>.

Залужний, В. (2023). Сучасна позиційна війна та як у ній перемогти. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2023/11/2/163310>.

Зеленський-Черчилль. Дикі паралелі: Наталія Мосейчук – Вадим Пристайко. (2024). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iXxFV5FZWn0>.

Ільницький, В., Тельвак, В., Талалай, Ю. (2024). Сучасна російсько-українська війна на шпальтах «The British Army Review» (2022 – 2024). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, Спецвипуск*, 130–146.

Клімкін, П. (2023). Поразка Росії: Чого «боїться» Захід і що треба робити Україні. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/porazka-rosiji-choho-bojitsja-zakhid-i-shcho-treba-robiti-ukrajini.html>.

Коберник, К. (2023). «Українці і європейці повинні готуватися перемагати у війні самотужки». Розмова з істориком Тімоті Снайдером про війну, культуру і минуле (трохи менш оптимістична, ніж зазвичай). *Бабель*. URL: <https://babel.ua/texts/101312-ukrajinci-i-yevropeyuci-povinni-gotuvatisya-peremagati-u-viyni-samotuzhki-rozmova-z-istorikom-timoti-snyderom-pro-viynu-kulturu-i-minule-trohi-mensh-optimistichna-nizh-zazvichay>.

Корсунський, С. (2023). Путін пішов єдиним шляхом, який у нього залишився. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/putin-pishov-jedinim-shljakhom-jakij-u-noho-zalishivsja.html>.

Кравченко, В. (2024). Путін накинув оком на Європу. Які країни НАТО він атакує після України? *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/putin-nakinuv-okom-na-jevropu-jaki-krajini-nato-vin-atakuje-pislja-ukrajini.html>.

Кривонос, С. (2024). *Зі щитом або на щиті. Правда про війну*. Київ: Брайт Букс.

Кудряченко, А. (2023). Російсько-українська війна: зміни у ставленні уряду Німеччини та громадянського суспільства. *Україна дипломатична, XXIV*, 152–164. doi: 10.37837/2707-7683-2023-7.

Лоссоський, І., Крупеня, І. (2023). Причини азійського нейтралітету щодо російсько-української війни. *Україна дипломатична*, XXIV, 187–203. doi: 10.37837/2707-7683-2023-10.

Мосейчук + Давид Арахамія. (2023). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6lt4E0DiJts>.

Плохій С. (2023). Російсько-українська війна. Повернення історії. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля».

Портников, В. (2023). Ми наближаємося до нової, якщо не переломної, то визначальної стадії цієї війни, – історик Плохій. *Еспресо*. URL: <https://espresso.tv/mi-nablizhaemosya-do-novoi-yakshcho-ne-perelomnoi-to-viznachalnoi-stadii-tsiei-viyni-istorik-plokhiiy>

Перелиця, Г. (2022). Українська дипломатія в умовах російсько-української війни. *Україна дипломатична*, XXIII, 276–295. DOI: 10.37837/2707-7683-2022-16.

Перепелиця, Г. (2023). Формула миру Володимира Зеленського до і після Вільнюського саміту НАТО. *Україна дипломатична*, XXIV, 109–127. DOI: 10.37837/2707-7683-2023-4.

Пресконференція Президента України Володимира Зеленського. (2024). URL: https://www.youtube.com/watch?v=xGR2k_8nkVY.

Рогуля, К. (2023). Політика Ізраїлю в контексті війни Росії проти України: рік нейтральної допомоги. *Україна дипломатична*, XXI, 177–186. DOI: 10.37837/2707-7683-2023-9.

Ташева, Т. (2024). Битва за Крим: ключові події та виклики 2023 року. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/5/7435895/>.

Торгівля Китаю з Росією минулого року сягнула рекордних \$240 мільярдів. (2024). *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3812462-torgivla-kitau-z-rosieu-minulogo-roku-sagnula-rekordnih-240-milardiv.html>.

У Берліні. (2022). У Берліні давали Україні “кілька годин” після вторгнення Росії – посол. *Українська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/29/7136828/>

У 2023 році. (2024). У 2023 році росіяни завдали по Україні десятки тисяч ударів: інфографіка. (2024). *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/war/u-2023-rosi-rosiyani-zavdali-po-ukrajini-desyatki-tisyach-udariv-infografika-12500187.html>.

Харук, А. (2023). Слобожанська наступальна операція: передумови і перший етап (6–12 вересня 2022 р.). *Український історичний журнал*, 1, 5–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.01.005/>.

Черевко, О. (2023). Еволюція українсько-британських відносин в умовах широкомасштабної агресії Росії проти України. *Український історичний журнал*, 4, 5–24. DOI: 10.15407/uhj2023.04.005.

Як закінчити війну у 2024-му – Віталій Портников. (2023). URL: https://www.youtube.com/watch?v=B_IhAFkQfw

Яковенко, Н. (2023). Українсько-британські дипломатичні відносини впродовж рашистської агресії. *Україна дипломатична*, XXI, 165–176. DOI: 10.37837/2707-7683-2023-8.

Якубова, Л. (2022). Онтологія рашизму: Україна як alter ego Росії. *Український історичний журнал*, 4, 78–92. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.078>.

2023: прощальні підсумки – Віталій Портников. (2023). URL: https://www.youtube.com/watch?v=pg8URBWE_9Y.

DeYoung, K., Birnbaum, M., Khurshudyan, I., Rauhala, E. (2024). U.S. war plans for Ukraine don't foresee retaking lost territory. *The Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2024/01/26/ukraine-war-plan-biden-defense/>.

Ilnytskyi, V., Telvak, V. (2024). Ukraine Under the Conditions of the Second Year of Existential War in Analysts' Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk East European Historical Bulletin*, 31, 218–237. DOI: 10.24919/2519-058X.31.306344

Kilner, J. (2024). 'Weakened' Ukraine can't launch offensive against Russia and must focus on defence, say US officials. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/01/27/ukraine-offensive-russia-war-defence-us/>.

Oliphant, R. (2024). From scones to drones: inside Putin's arms race that is leaving the West behind. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/01/26/russia-arming-itself-faster-than-nato/>.

Telvak, V., Ilnytskyi, V. (2023). A Year of Existential War in Analytical Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 27, 249–258. DOI: 10.24919/2519-058X.27.281552

Watling, J., Danylyuk, O., Reynolds, N. (2024). *Preliminary Lessons from Ukraine's Offensive Operations, 2022–23*. London: Royal United Services Institute.

Zaluzhnyi, V. (2024). Ukraine's army chief: The design of war has changed. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2024/02/01/opinions/ukraine-army-chief-war-strategy-russia-valerii-zaluzhnyi/index.html>.

REFERENCES

Bryfinh Valeriia Zaluzhnoho pro zakonoproiekt shchodo mobilizatsii. Povne video. (2023). [Briefing by Valery Zaluzhnyi on the draft law on mobilization. Full video]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZWVwfGhBOOw>. [in Ukrainian].

Butusov, Yu. (2024). Mobilizatsiia ta viina-2024 [Mobilization and war-2024]. *Tsenzor.Net*. URL: https://censor.net/ua/resonance/3464989/mobilizatsiya_ta_viyina2024_butusov. [in Ukrainian].

Vidnianskyi, S., Martynov, A. (2023). *Rosiisko-ukrainska viina ta mizhnarodne spivtovarystvo: monohrafiia* [The Russian-Ukrainian war and the international community: monograph]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

Voienna-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (sichen 2023 r.). (2023). [Military-historical description of the Russian-Ukrainian war (January 2023)]. Kyiv. [in Ukrainian].

Voienna-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (berezhen 2023 r.). (2023). [Military-historical description of the Russian-Ukrainian war (March 2023)]. Kyiv. [in Ukrainian].

Voienna-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (traven 2023 r.). (2023). [Military-historical description of the Russian-Ukrainian war (May 2023)]. Kyiv. [in Ukrainian].

Voienna-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (cherven 2023 r.). (2023). [Military-historical description of the Russian-Ukrainian war (June 2023)]. Kyiv. [in Ukrainian].

Voienna-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (Iuly 2023 r.). (2023). [Military-historical description of the Russian-Ukrainian war (July 2023)]. Kyiv. [in Ukrainian].

Heneralnyi shtab ZSU / General Staff of the Armed Forces of Ukraine. (2023). [General Staff of the Armed Forces of Ukraine / General Staff of the Armed Forces of Ukraine]. URL: https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua?locale=uk_UA. [in Ukrainian].

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2023). Kharakter suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny (2014 – 2023): vitchyzniani istoriografichni dyskurs [The Nature of the Modern

Russian-Ukrainian War (2014 – 2023): Domestic Historiographical Discourse]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriya: Istoriiia – Problems of the humanities. Series: History*, 13/55, 47–73. DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283164 [in Ukrainian].

Hetman, O. (2023). Sanktsii proty ahresora: efektyvnist i vidchutnyi rezultat uzhe naprykintsi roku [Sanctions against the aggressor: effectiveness and tangible results already at the end of the year]. *Dzerkalo tyzhnia*. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/sanktsiji-proti-ahresora-efektivnist-i-vidchutnij-rezultat-uzhe-naprikintsi-roku.html>. [in Ukrainian].

Horbach, V. (2023). «Zakolot Vahnera»: try mety zbroinoho vystupu Prihozhyna [“Wagner’s Rebellion”: Three Goals of Prigozhin’s Armed Outburst]. *Dzerkalo tyzhnia*. URL: <https://zn.ua/ukr/war/zakolot-vahnera-tri-meti-zbrojnoho-vistupu-prihozhyna.html>. [in Ukrainian].

Horbulin, V., & Badrak, V. (2024). *Rosiiska viina proty Ukrainy. Yak nareshiti rozirvaty chotyrokistorichne zamknene kolo* [The Russian War Against Ukraine. How to Finally Break the Four-Century Vicious Circle]. Kyiv: Brait Buks. [in Ukrainian].

Hrytsiuk, V., & Lysenko, O. (2023). Viina Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy: voiennyi, mizhnarodno-pravovyi, heopolitychnyi ta ekonomichnyi vymir [Russia’s war against Ukraine: military, international legal, geopolitical and economic dimensions]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 2, 5–33. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.005/>. [in Ukrainian].

Danilov, O. (2023). Ukraina 2023–2024: rosiiskyi napriamok holovnoho udaru [Ukraine 2023–2024: Russia’s main thrust]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/11/22/7429847/>. [in Ukrainian].

Dovira do vlady ta zahroza dlia nei, poniattia spravedlyvosti na tli viiny – Yaroslav Hrytsak. (2024). [Trust in and threat to power, the concept of justice against the backdrop of war – Yaroslav Hrytsak]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1EdaU6sW2bg>. [in Ukrainian].

Dubynianskyi, M. (2024). Viina. Velyka ta mala [War. Big and small]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/02/24/7443389/>. [in Ukrainian].

Epplbom, E., & Holdberh, Dzh. (2023). Sprava povnoho vyzvolennia Ukrainy [The case for the complete liberation of Ukraine]. *Lokalna istoriia – Local history*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/sprava-povnoho-vizvolennia-ukrayini/>.

Zhmerenetskyi, O. (2024). Vbyti, zruinovani, obureni: svitovyi dosvid konfliktiv i shist rozrakhunkiv finalu viiny v Ukraini [Killed, destroyed, outraged: world experience of conflicts and six calculations of the end of the war in Ukraine]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/01/5/7435887/>. [in Ukrainian].

Zaluzhnyi, V. (2023). Suchasna pozytsiina viina ta yak u nii peremohty [Modern positional war and how to win it]. *Istorychna pravda – Historical Pravda*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2023/11/2/163310/>. [in Ukrainian].

Zelenskyi-Cherchyll. Dyki paraleli: Nataliia Moseichuk – Vadym Prystaiko. (2024). [Zelensky-Churchill. Wild parallels: Natalia Moseychuk – Vadym Prystayko]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iXxFV5FZWH0>. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., Telvak, V., & Talalai, Yu. (2024). Suchasna rosiisko-ukrainska viina na shpaltakh «The British Army Review» (2022 – 2024) [The Modern Russian-Ukrainian War in the Columns of “The British Army Review” (2022 – 2024)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytiskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia, Spetsvypusk*, 130–146. [in Ukrainian].

Klimkin, P. (2023). Porazka Rosii: Choho «boitsia» Zakhid i shcho treba robyty Ukraini [Russia's Defeat: What the West is «Afraid» of and What Ukraine Should Do]. *Dzerkalo tyzhnia*. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/porazka-rosiji-choho-bojitsja-zakhid-i-shcho-treba-robiti-ukrajini.html>. [in Ukrainian].

Kobernyk, K. (2023). «Ukrainci i yevropeitsi povynni hotuvatysia peremahaty u viini samotuzhky». Rozмова z istorykom Timoti Snaiderom pro viinu, kulturu i mynule (trokhy mensh optymystychna, nizh zazvychai) [“Ukrainians and Europeans Must Prepare to Win the War Alone.” A Conversation with Historian Timothy Snyder about War, Culture, and the Past (A Little Less Optimistic Than Usual)]. *Babel*. URL: <https://babel.ua/texts/101312-ukrajinci-i-yevropeyci-povinni-gotuvatisya-peremagati-u-viyni-samotuzhki-rozmova-z-istorikom-timoti-snyderom-pro-viynu-kulturu-i-minule-trohi-mensh-optimistichna-nizh-zazvychai>. [in Ukrainian].

Korsunskyi, S. (2023). Putin pishov yedynym shliakhom, yakyi u noho zalysyvsia [Putin took the only path he had left]. *Dzerkalo tyzhnia*. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/putin-pishov-jedinim-shljakhom-jakij-u-noho-zalishivsja.html>. [in Ukrainian].

Kravchenko, V. (2024). Putin nakynuv okom na Yevropu. Yaki krainy NATO vin atakuie pislia Ukrainy? [Putin has set his sights on Europe. Which NATO countries will he attack after Ukraine?]. *Dzerkalo tyzhnia*. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/putin-nakinuv-okom-na-jevropu-jaki-krajini-nato-vin-atakuje-pislja-ukrajini.html>. [in Ukrainian].

Kryvonos, S. (2024). *Zi shchytom abo na shchytі. Pravda pro viinu* [With a shield or on a shield. The truth about war]. Kyiv: Brait Buks. [in Ukrainian].

Kudriachenko, A. (2023). Rosiisko-ukrainska viina: zminy u stavleni uriadu Nimechchyny ta hromadianskoho suspilstva [The Russian-Ukrainian war: changes in the attitude of the German government and civil society]. *Ukraina dyplomatychna – Ukraine Diplomatic, XXIV*, 152–164. DOI: 10.37837/2707-7683-2023-7. [in Ukrainian].

Losovskyi, I., & Krupenia, I. (2023). Prychyny aziiskoho neitralitetu shchodo rosiisko-ukrainskoi viiny [The reasons for Asian neutrality in relation to the Russian-Ukrainian war]. *Ukraina dyplomatychna – Ukraine Diplomatic, XXIV*, 187–203. DOI: 10.37837/2707-7683-2023-10. [in Ukrainian].

Moseichuk + Davyd Arakhamiia. (2023). [Moseichuk + Davyd Arakhamiia] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6lt4E0DiJts>. [in Ukrainian].

Plokhii, S. (2023). *Rosiisko-ukrainska viina. Povernennia istorii* [Russian-Ukrainian War. The Return of History]. Kharkiv: Knyzhkovyi klub “Klub Simeinoho Dozvillia”. [in Ukrainian].

Portnykov, V. (2023). My nablyzhaiemosia do novoi, yakshcho ne perelomnoi, to vyznachalnoi stadii tsiiei viiny, – istoryk Plokhii [We are approaching a new, if not a turning point, then a defining stage of this war, – historian Plokhii]. *Espresso*. URL: <https://espresso.tv/mi-nablizhaemosya-do-novoi-yakshcho-ne-perelomnoi-to-vyznachalnoi-stadii-tsiiei-viyni-istorik-plokhii>. [in Ukrainian].

Perelytsia, H. (2022). Ukrainska dyplomatiia v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Ukrainian diplomacy in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Ukraina dyplomatychna – Ukraine Diplomatic, XXIII*, 276–295. DOI: 10.37837/2707-7683-2022-16. [in Ukrainian].

Perepelytsia, H. (2023). Formula myru Volodymyra Zelenskoho do i pislia Vilniuskoho samitu NATO [Volodymyr Zelensky's Peace Formula Before and After the Vilnius NATO Summit]. *Ukraina dyplomatychna – Ukraine Diplomatic, XXIV*, 109–127. DOI: 10.37837/2707-7683-2023-4. [in Ukrainian].

Preskonferentsiia Prezydenta Ukrainy Volodymyra Zelenskoho. (2024). [Press conference of the President of Ukraine Volodymyr Zelensky]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=xGR2k_8nkVY. [in Ukrainian].

Rohulia, K. (2023). Polityka Izrailiu v konteksti viiny Rosii proty Ukrainy: rik neitralnoi dopomohy [Israel's policy in the context of Russia's war against Ukraine: a year of neutral assistance]. *Ukraina dyplomatychna – Ukraine Diplomatic, XXI*, 177–186. DOI: 10.37837/2707-7683-2023-9. [in Ukrainian].

Tasheva, T. (2024). Bytva za Krym: kluchovi podii ta vyklyky 2023 roku [The battle for Crimea: key events and challenges of 2023]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/01/5/7435895/>. [in Ukrainian].

Torhivlia Kytau z Rosiieiu. (2024). Torhivlia Kytau z Rosiieiu mynuloho roku siahnula rekordnykh \$240 miliardiv [China's trade with Russia reached a record \$240 billion last year]. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3812462-torgivla-kitau-z-rosieiu-minulogo-roku-sagnula-rekordnih-240-milardiv.html>. [in Ukrainian].

U Berliini. (2022). U Berliini davaly Ukraini “kilka hodyn” pislia vtorhnennia Rosii – posol [In Berlin, Ukraine was given “a few hours” after Russia's invasion - ambassador]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/29/7136828/>. [in Ukrainian].

U 2023 rotsi. (2024). U 2023 rotsi rosiiany zavdaly po Ukraini desiatky tysiach udariv: infografika. [In 2023, the Russians struck Ukraine tens of thousands of times: infographics]. *UNIAN*. URL: <https://www.unian.ua/war/u-2023-roci-rosiyani-zavdali-po-ukrajini-desyatki-tisyach-udariv-infografika-12500187.html>. [in Ukrainian].

Kharuk, A. (2023). Slobozhanska nastupalna operatsiia: peredumovy i pershyi etap (6-12 veresnia 2022 r.) [Slobozhansk offensive operation: prerequisites and the first stage (September 6–12, 2022)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal, 1*, 5–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.01.005/>. [in Ukrainian].

Cherevko, O. (2023). Evoliutsiia ukraïnsko-brytanskykh vidnosyn v umovakh shyrokomasshtabnoi ahresii Rosii proty Ukrainy [The evolution of Ukrainian-British relations in the context of large-scale Russian aggression against Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal, 4*, 5–24. DOI: 10.15407/uhj2023.04.005. [in Ukrainian].

Yak zakinchty viinu u 2024-mu | Vitalii Portnykov. (2023). URL: https://www.youtube.com/watch?v=-B_IhAFkQfw [in Ukrainian].

Yakovenko, N. (2023). Ukraïnsko-brytanski dyplomatychni vidnosyny vprodovzh rashystskoi ahresii [Ukrainian-British diplomatic relations during the Russian aggression]. *Ukraina dyplomatychna – Ukraine Diplomatic, XXI*, 165–176. DOI: 10.37837/2707-7683-2023-8. [in Ukrainian].

Yakubova, L. (2022). Ontolohiia rashyzmu: Ukraina yak alter ego Rosii [Ontology of Rashism: Ukraine as an Alter Ego of Russia]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal, 4*, 78–92. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.078>. [in Ukrainian].

2023: proshchalni pidsumky – Vitalii Portnykov. (2023). [2023: farewell results – Vitaly Portnikov]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=pg8URBWE_9Y. [in Ukrainian].

DeYoung, K., Birnbaum, M., Khurshudyan, I., & Rauhala, E. (2024). U.S. war plans for Ukraine dont foresee retaking lost territory. *The Washington Post*. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2024/01/26/ukraine-war-plan-biden-defense/>. [in English].

Ilnytskyi, V., & Telvak, V. (2024). Ukraine Under the Conditions of the Second Year of Existential War in Analysts' Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk East European Historical Bulletin*, 31, 218–237. DOI: 10.24919/2519-058X.31.306344 [in English]

Kilner, J. (2024). 'Weakened Ukraine cant launch offensive against Russia and must focus on defence, say US officials. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/01/27/ukraine-offensive-russia-war-defence-us/>. [in Ukrainian].

Oliphant, R. (2024). From scones to drones: inside Putins arms race that is [in Ukrainian]. leaving the West behind. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/01/26/russia-arming-itself-faster-than-nato/>. [in Ukrainian].

Telvak, V., & Ilnytskyi, V. (2023). A Year of Existential War in Analytical Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 27, 249–258. DOI: 10.24919/2519-058X.27.281552 [in English]

Watling, J., Danylyuk, O., & Reynolds, N. (2024). *Preliminary Lessons from Ukraines Offensive Operations, 2022–23*. London: Royal United Services Institute. [in Ukrainian].

Zaluzhnyi, V. (2024). Ukraines army chief: The design of war has changed. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2024/02/01/opinions/ukraine-army-chief-war-strategy-russia-valerii-zaluzhnyi/index.html>. [in English].

*Стаття надійшла до редакції 14 липня 2024 р.
Стаття рекомендована до публікації 21.03.2025.*